

SAMER OG KVENER. FORNORSKINGSPOLITIKKEN

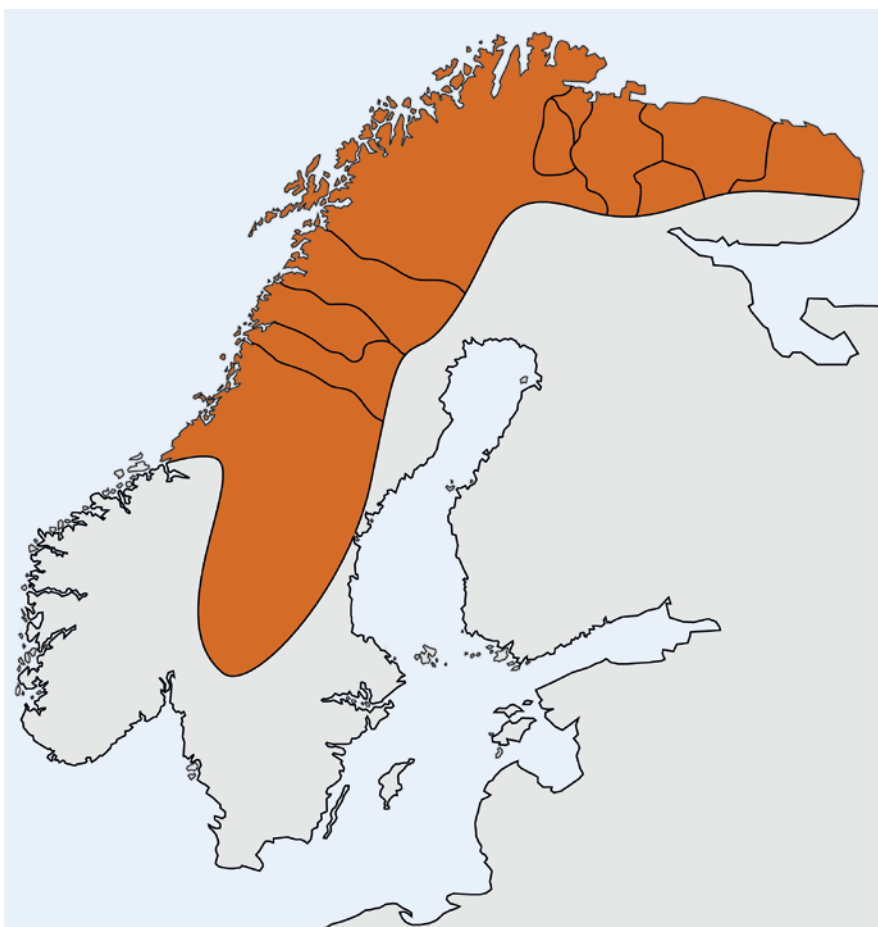
Du har kanskje lært om samene i Grip 1 og Grip 2 Samfunnsfag? (Se side 62 og 63 i Grip 1 Samfunnsfag og side 148 og 149 i Grip 2 Samfunnsfag.) Vi repeterer litt samisk og kvensk historie:

Samene er en folkegruppe i Norge. Samene er også et urfolk i Norge på samme måte som forskjellige indianergrupper er urfolk i Amerika. Det typiske for et urfolk er at de har bodd i et område før dette området ble et land. Det er også typisk at dette folket er en minoritet i det landet de nå er en del av. Samenes historie i Norge (og Norges naboland) går flere tusen år tilbake.

Samene har sitt eget språk, samisk. Men i virkeligheten finnes det flere forskjellige samiske språk, for eksempel nordsamisk og sørsamisk. Disse språkene er i den samme språkfamilien, men de er likevel ganske forskjellige. Samiske språk er veldig forskjellige fra norsk språk. «Takk» heter for eksempel «giitu» på nordsamisk språk, «god dag» heter «bures».

Sameland er det området som samene bodde i fra gammel tid. Det heter Sápmi på samisk. Kartet nedenfor viser Sápmi. Du ser at Sápmi eller Sameland ligger både i Norge, Sverige, Finland og Russland.

Samene levde opprinnelig av jakt, fangst og fiske. Fra 1500-tallet lærte de å holde tamrein. Reindriftssamene bodde på fjellet, på viddene, med dyrene sine om vinteren. Om sommeren flyttet de ut mot kysten med dyrene, til sommerbeitene. Sjøsamene bodde ute ved kysten og levde av fiske, fangst og jordbruk. De var også dyktige båtbyggere.

En samisk familie i 1906

Tidligere hadde samene sin egen religion. De trodde på mange forskjellige guder. Beaivi, solen, var den viktigste guden. Dearpmis var en annen viktig gud, guden som styrte vinden og været, lyn og torden, men også at menneskene hadde det godt. *Sáráhkká* var kvinnenens gud, og hun hjalp både kvinner og reinsdyr med å føde. Det fantes mange andre guder også. Samene hadde også noen spesielt hellige steder hvor de ofret til gudene.

Noaiden var veldig viktig i samenes religion. Noaiden var en slags religiøs leder. Han kunne komme i kontakt med gudene. Han hadde en spesiell tromme, en runeboomme, som han brukte for å komme i kontakt med gudene.

Fra 1700-tallet og fram til 1814 kom det mer enn hundre misjonærer til Sameland for å gjøre samene kristne. Samene måtte gå i kirken, og samer som fortsatte å følge sin samiske religion, kunne få straff. Runebommene ble brent. Joik, den tradisjonelle samiske sangen, ble forbudt. Alt dette førte til at den samiske religionen etter hvert ble borte.

Kvenene er også en minoritet i Norge, men kvenene er ikke et urfolk her i landet. Kvenene kom til Nord-Norge, spesielt til Finnmark, fra 1700-tallet. De var innvandrere fra Finland. På 1700-tallet var det sult og nød i Finland, og derfor dro kvener til Finnmark og Nord-Troms for å få et bedre liv. På 1800-tallet flyttet også ganske mange kvener til Finnmark for å få seg jobb. I 1870 var 25 prosent av befolkningen i Finnmark kvener. Kvenene tok selvfølgelig med seg sitt finske språk, og dette språket kaller vi kvensk. Kvenene samlet seg ofte i noen bygder. Siden mange kvener var samlet på et sted, klarte de å ta vare på sitt kvenske språk og sin kultur.

Samene og kvenene skal bli norske – fornorskingspolitikken

Ordet «å fornorske» betyr «å gjøre norsk». Fornorskingspolitikken var altså en politikk som gikk ut på å gjøre samer og kvener norske. Norske myndigheter ønsket å gjøre samer og kvener norske. Det betyr at samene og kvenene ikke lenger skulle ha sitt samiske eller kvenske språk og sin samiske eller kvenske kultur. De skulle snakke norsk og ha norsk kultur. Vi kan si at denne fornorskingspolitikken startet allerede på 1700-tallet da den samiske religionen litt etter litt ble borte på grunn av politikken til norske myndigheter og arbeidet til misjonærene. Men fornorskingspolitikken ble mye sterkere etter 1850.

Hvordan var fornorskingspolitikken?

I 1851 bestemte Stortinget at staten skulle bruke penger på å lære samer norsk. Det samme gjaldt også kvener.

På denne tiden var det ennå vanlig at samiske og kvenske barn kunne få lære fag på sitt morsmål, og ikke bare på norsk, i skolen. Etter 1898 skjedde dette sjeldnere og sjeldnere. Da kom det en ny regel, en instruks, om at lærere som jobbet med samiske og kvenske barn, skulle bruke samisk og kvensk så lite som mulig. Lærerne skulle undervise på norsk selv om mange av barna ikke hadde lært norsk hjemme, og selv om det var samisk eller kvensk som var deres morsmål. Lærerne måtte også passe på at barna ikke snakket samisk eller kvensk i friminuttene.

Bildet fra internatskolen i Kautokeino i 1959. Kong Olav er på besøk. Foto: fotoarkivet/Troms og Finnmark fylkesbibliotek

Myndighetene bygde også mange internatskoler i Finnmark. En internatskole er en skole hvor elevene også bor på skolen. Flere tusen samiske barn måtte reise hjemmefra og bo på skolen fra de var sju år gamle. De fleste voksne på internatskolene forsto og snakket bare norsk. Internatskolene ble også en viktig del av fornorskingspolitikken.

Det kom også andre lover som skulle være med på å gjøre samer og kvener norske. I 1902 kom det for eksempel en lov som sa at den som skulle kjøpe jord i Norge, måtte snakke norsk og ha et norsk navn.

Etter den andre verdenskrigen fortsatte fornorskingen. All bebyggelse i Finnmark og Nord-Troms ble brent ned under krigen. Befolkningen i disse områdene ble tvunget til å dra sørover i Norge av tyskerne. Da folk kom tilbake, måtte de bygge opp alt igjen. Det kom mange regler og mange søknadspapirer som folk måtte fylle ut. Alt sto bare på norsk. Det førte til at flere og flere tenkte at de måtte bli «norske» og glemme sitt samiske eller kvenske morsmål og sin samiske eller kvenske kultur. Et eksempel: 1200 personer i en kommune i Nord-Troms sa at de var ikke-norske (altså at de var samiske eller kvenske) i 1930. I 1950 var det bare fem personer i den samme kommunen som sa at de var ikke-norske. Flere og flere samer og kvener begynte å bruke norsk som dagligspråk, det samiske og det kvenske språket forsvant mer og mer. Færre og færre samer ville si at de var samer, eller at de hadde samisk bakgrunn.

Årsaker til fornorskingspolitikken

I kapittelet om 1814 lærte vi at 1814 var et svært viktig år i norsk historie. Norge gikk ut av unionen med Danmark, ut av en union hvor den danske kongen hadde all makt. Senere det samme året fikk Norge sin egen grunnlov, men landet måtte gå inn i en union med Sverige.

Men Norge var et selvstendig land i den nye unionen, og Norge fikk beholde grunnloven sin. Fornorskingspolitikken var en del av nasjonalismen i Norge: Det var viktig å bygge opp den nye norske staten etter 1814. Det var viktig for myndighetene at alle som bodde i Norge, følte at de var nordmenn, hadde norsk kultur og snakket norsk språk.

Det var trolig også ekstra viktig for politikerne å styrke nasjonalismen i Nord-Norge. Noen var for eksempel redde for at kvenene skulle bli for mange og for sterke, og at de skulle støtte en tanke om å skape et Stor-Finland, altså et mye større finsk land, hvor Finnmark også skulle være med.

En annen viktig årsak til fornorskingspolitikken var en type rasisme. På slutten av 1800-tallet og de første tiårene på 1900-tallet mente noen (slik noen også gjør i dag) at ikke alle folkegrupper er like bra. De mente at noen folkegrupper og noen kulturer er bedre enn andre. Slike folkegrupper tilpasser seg forandringer på en bedre måte enn andre. De klarer å skape bedre samfunn og har en bedre kultur. Slike tanker kaller vi ofte for sosialdarwinisme. Disse tankene fantes også blant personer med makt i Norge, og slike tanker ble tydelige i fornorskingspolitikken. Skoledirektøren i Finnmark beskrev i 1923 blant annet samene som et lite, svakt naturfolk som ikke kan måle seg med det sterkere kulturfolket som de lever blant (altså nordmenn). Han skriver også: «Det (samiske folket) har ingen evne til å heve seg opp på et høyere kulturtrinn uten at samene går veien om norsk språk og norsk kultur.» Skoledirektøren mener altså helt klart at det norske folket med sin norske kultur og sitt norske språk er bedre og mer verdt enn samiske folk med samisk kultur og samisk språk. En prest i Finnmark beskrev i 1886 samene som et folk av barn. Gjennom å lære norsk skulle de utvikle seg til å bli voksne, et folk av voksne mennesker, hvis det var mulig.

Samers kamp mot fornorskingspolitikken

Det var ikke så mange samer som kjempet mot fornorskingen, men de fantes. En av dem var Anders Larsen (1870–1949). Han var utdannet lærer og jobbet som lærer i Finnmark og Nord-Troms i 45 år. Han og brødrene laget selv en samisk avis. Larsen skrev også mange artikler om fornorskingspolitikken. I en artikkel fra 1917 skriver han blant annet at det nesten ikke finnes lærere som kan samisk, og som kan hjelpe de samiske barna som bare forstår samisk. Han sier: «Det blir ofte svært lite et samebarn lærer i en slik situasjon. Dette vet jeg av egen erfaring fordi jeg både har vært elev og lærer i en samisk skole. Jeg kan ikke huske noe av det læreren fortalte de første årene jeg gikk på skolen fordi jeg ikke forstod noe av det læreren sa. (...) Jeg

fikk så lite ut av skolen. (...) Jeg tok skade på min sjel. Det var forspilte (ødelagte) år, og en forspilt barn-dom kan man aldri få tilbake.»

Elsa Laula Renberg (1877–1931) kjempet også for samenes rettigheter. Hun var en av de få samene som fikk høyere utdanning. Hun utdannet seg til jordmor. Hun giftet seg med en same som drev med reinsdyr, og de fikk seks barn. Elsa Laula jobbet hardt, men klarte likevel å reise rundt og holde møter hvor hun sa at samene måtte gå sammen og kjempe for sine rettigheter, for eksempel retten til å eie jord.

Foto: Helgeland Museum

Slutt på fornorskingspolitikken

På 1960- og 1970-tallet ble det litt etter litt slutt på fornorskingspolitikken. Det kom lover som sa at foreldre kunne velge at barna deres skulle lære å lese og skrive på samisk og ikke på norsk. I 1987 kom det endelig egne læreplaner i samisk språk i Norge, men det tok ennå ti år før kvenske barn fikk rett til undervisning i finsk. Etter hvert kom det også læreplaner i flere fag på samisk.

Alta-saken ble også viktig for samepolitikken. Altaelva er ei stor elv i Finnmark. Norske myndigheter ville demme opp elva for å produsere elektrisk kraft. Mange samer kjempet mot utbyggingen av elva. Samene trengte store områder til beite for reinsdyra sine. Hvis Stortinget bestemte seg for å bygge en stor demning her, ville samer miste store og viktige beiteområder. Samer reiste til Oslo og demonstrerte utenfor Stortinget. Syv samer bodde i et telt utenfor Stortinget. De nektet å spise, de sultestreiket. Aviser og TV fortalte om saken, både i Norge og i andre land.

Samene tapte kampen om Altaelva. Men denne kampen førte til at samenes situasjon i Norge fikk mer oppmerksomhet, og norsk samepolitikk forandret seg. I 1987 kom det en ny lov som skulle sikre samenes rettigheter, også deres rettigheter til å bruke jord og vann slik at de for eksempel kan drive med reinsdyr. I 1989 åpnet Sametinget. Vi kan si at Sametinget er

samenes folkeforsamling (parlament). Men Sametinget kan bare gi råd til Stortinget, Sametinget kan ikke vedta noen lover. Samene har sin egen nasjonaldag, 6. februar og sitt eget flagg. Fargene i flagget symboliserer solen (rødt), månen (blått), naturen (gult) og dyrene (grønt).

Følger av fornorskingspolitikken

Hvordan ville situasjonen for samisk og kvensk språk og kultur vært uten fornorskingspolitikken? Det er et vanskelig spørsmål å svare på. Men fornorskingspolitikken har ført til at mange samer og kvener ikke kan eller vil snakke sitt samiske eller kvenske språk. I dag er det cirka 100 000 samer, og bare rundt 30 prosent av disse kan snakke et samisk språk. Vi vet også at mange nordmenn med en kvensk familiehistorie ikke snakker finsk i dag.

Det norske Stortinget har opprettet en kommisjon, en gruppe, som skal undersøke hva fornorskingspolitikken har ført til. Denne kommisjonen kalles «Sannhets- og forsoningskommisjonen». Det har vært folkemøter flere steder i Nord-Troms og Finnmark. På disse møtene kan folk fortelle hva de mener at fornorskingspolitikken har ført til, og hva de selv har opplevd. Her er noe av det folk har diskutert på slike møter:

Samer og kvener fikk ikke de samme muligheter som nordmenn til å kjøpe jord fordi loven fra 1902 sa at alle som ønsket å kjøpe jord, måtte snakke norsk. Derfor ble kanskje samiske og kvenske områder fattigere områder.

Mange samer og kvener mistet muligheten til å få en utdanning fordi de ikke forsto det som sto i lærebøkene og det lærerne sa.

Samiske og kvenske barn hadde en vanskelig barndom fordi de måtte bo på internat fra de var syv år gamle.

Samer og kvener følte at de var mindre verdt, og de følte seg diskriminerte.

Også i dag føler noen samer og kvener at det ikke er bra å snakke samisk eller kvensk, de føler at samisk og kvensk språk er mindre verdt enn norsk språk.

Sannhets- og forsoningskommisjonen skal komme med en rapport i 2022. Da får vi vite mer om følgene av fornorskingspolitikken. Men det er helt sikkert at fornorskingspolitikken fikk tragiske følger for mange mennesker. I 2009 laget Ellen Astrid Lundby en film som het «Min mors hemmelighet». Da moren til Ellen Astrid ble gammel og syk, fant Ellen Astrid ut at moren var same. Moren flyttet til Oslo da hun var ung, og hun fortalte aldri datteren sin at hun var same. «Mor brukte nok mye energi på å skjule at hun var same. I dag forstår jeg at mor mente at jeg ville få problemer hvis noen fikk vite at jeg var same», sa Ellen Astrid i 2009. «Mor ble veldig sint en gang jeg spurte om familien var samisk. I dag forstår jeg hvorfor. Mor var ikke sint, hun var redd.» Det finnes mange andre historier som ligner på den historien Ellen Astrid fortalte i 2009.